

ШОПІНА Ірина Миколаївна,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін Львівського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВОЛОНТЕРІВ СФЕРИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834-IX стало важливою подією у сфері національно-патріотичного виховання. До цього в історії розвитку правової системи нашої держави питання формування особистості з певними параметрами, суб'єкти, що його здійснюють, їх права і обов'язки не ставали предметом правового регулювання. Безумовно, в освітньому законодавстві були присутні згадування про «виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій» [1], однак конкретизація цих цілей у професійній діяльності педагогів та вихователів здійснювалася на локальному рівні. Про доцільність законодавчого регулювання такого складного питання, як формування національної ідентичності громадян воюючої держави, можна сперечатися – з одного боку, законодавче врегулювання питань, пов'язаних із національно-патріотичним вихованням, не притаманно демократичним державам. Приклади таких правових актів ми можемо знайти у державах з авторитарним режимом, наприклад, у КНР. З іншого боку, збереження на світовій мапі держави Україна в умовах руйнування архітектури міжнародної безпеки значним чином залежить від готовності українських громадян захищати свою Батьківщину зі зброєю у руках, що потребує належної інституційної та правової підтримки.

Новелою Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (*далі – Закон № 2834-IX*) стало запровадження двох категорій осіб, на яких покладено функції у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Це фахівці у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та волонтери сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності [2]. Відмінність між цими категоріями полягає в оплачуваному (для фахівців) та неоплачуваному (для волонтерів) характері їх праці. Крім того, фахівці, виходячи із законодавчого визначення, знаходяться у сфері, а волонтери є частиною цієї сфери, що викликає певний подив, але, можливо, це є результатом недостатньо ретельного редагування тексту законопроекту. Правовий статус фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності

також викликає багато питань, але у межах цих тез нам хотілося б зосередитися на правовому статусі волонтерів у вказаній галузі суспільних відносин.

Пункт 2 частини 1 статті 1 Закону № 2834-ІХ містить визначення волонтера сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності (далі – волонтер) як «фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги за напрямом утвердження української національної та громадянської ідентичності», при цьому термін «волонтер» має розумітися у значенні, наведеному в Законі України «Про волонтерську діяльність» [2].

Залучення волонтерів до процесу формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності неодноразово згадується у тексті Закону (п. 8 ч. 2 ст. 5, ч. 3 ст. 13, ч. 1 та ч. 2 ст. 23), для цього волонтерам має надаватися інформаційна підтримка невизначеним колом суб'єктів (п. 2 ч. 2 ст. 22), а також всебічна підтримка органів державної влади та місцевого самоврядування (ч. 4 ст. 23). Тобто держава делегувала здійснення функцій реалізації державної політики особам, які не належать до органів публічної влади, освітніх установ чи інших публічних інституцій, діяльність яких є переважно структурованою у правовому аспекті, і до персоналу яких висувуються прозорі та іноді досить жорсткі вимоги, особливо у сфері доброчесності.

Натомість, волонтери, відповідно до ст. 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», мають відповідати дуже обмеженій низці вимог. Зокрема, вони мають бути фізичними особами, добровільно здійснювати соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги, належати до громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, бути дієздатними. Деякі обмеження встановлено для неповнолітніх осіб [3]. Як можна побачити, вимог до доброчесності волонтерів, їх освіти, особистих якостей Закон України «Про волонтерську діяльність» не містить. Так само відсутні вимоги до волонтерів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності у Законі № 2834-ІХ. Відсутні жодні правові заборони щодо залучення до волонтерської діяльності у досліджуваній нами сфері осіб, що притягалися до кримінальної відповідальності за будь-які кримінальні правопорушення (у тому числі проти основ національної безпеки України, проти громадського порядку та моральності, корупційні правопорушення тощо).

Відсутність механізмів перевірки доброчесності волонтерів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності і надзвичайно широке їх коло, що включає у тому числі іноземних громадян та осіб без громадянства, уявляється надзвичайно небезпечним. Крім того, що такі особи можуть мати масштабний кримінальний досвід, існують й інші застереження. Зокрема, в умовах міфологізації свідомості частини суспільства відбувається поширення хибних теорій, що не мають жодного наукового підґрунтя. Дослідники відносять до них ідеї прихильників теорії пласкої землі,

існування світового уряду, золотого мільярду, рух антивакцинаторів тощо [4]. Відсутність вимог до волонтерів у досліджуваній нами сфері утворює ризики використання означеними особами спілкування з дітьми та молоддю для поширення цієї деструктивної інформації. Варто також згадати про наявність ксенофобських та гендерно дискримінаційних тенденцій.

Отже, делегування державою функцій формування національної ідентичності невизначеному колу осіб, ідентичність яких сама може потребувати коригування, уявляється небезпечним. Окремі ризики породжує неприбутковий характер волонтерської діяльності: якщо держава не компенсує волонтерам систематичну працю з великими витратами фізичних та інтелектуальних зусиль, то хто компенсує? Відомо, що у теперішніх умовах волонтери інтегровані у структуру благодійних організацій, які, у свою чергу, можуть залишати 20 відсотків доходу на свої адміністративні витрати, крім того, вони можуть відшкодовувати витрати волонтерів [3]. Однак благодійні організації не є суб'єктом формування національної ідентичності відповідно до Закону № 2834-IX. Відсутність легальних джерел фінансування волонтерської діяльності у досліджуваній сфері породжує низку ризиків (наприклад, фінансування цієї діяльності російським агресором через коло підставних осіб).

Вказане свідчить про необхідність удосконалення Закону № 2834-IX з метою ліквідації тих його прогалів, які утворюють ризики у сфері національної безпеки і можуть сприяти залученню до виховання дітей та молоді осіб, що можуть деструктивно впливати на формування особистості громадян України.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
4. Жукова Є. О. Види публічного адміністрування. Монографія : в 2-х т. Т. 2. Київ : Вид-во «Людмила», 2023. 216 с.
5. Шопіна І. М. Благодійна та волонтерська діяльність як суспільна практика: правові, телеологічні та аксіологічні аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. 2024. № 2. С. 540–544. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.92>

